

Veiksmažodžio formos. 7–8 klasės

Įvadas

Lietuvių kalbos morfologinė sistema kaip ir bet kokia kito mokslo sistema, pavyzdžiui, matematikos, yra griežta – turi savo struktūrą, formų darybos taisykles. Lietuvių kalbos veiksmažodžio formų sistema kaip kokia komoda su atskirais stalčiukais, kuriuose sudėtos skirtingos veiksmažodžio formos, bet jos glaudžiai susijusios viena su kita. Atidarius vieną stalčiuką ir susipažinus su jame esančiomis formomis, galima atitraukti kitą, ir taip, kol visi stalčiukai liks atverti. Tik tada galima susidaryti bendrą, visapusišką ir, svarbiausią, sistemą supratimą apie lietuvių kalbos veiksmažodžio formų sistemą.

Prisiminkite, kokių žinote veiksmažodžio formų. Kaip jos skirstomos? Pagal kokį kriterijų? Kam priskirtumėte dalyvį – vardažodžiams, nes jis linksniuojamas, ar visgi veiksmažodžiui, nes padarytas iš veiksmažodžio? Kad galėtumėte atsakyti į šį ir kitus, su veiksmažodžio formomis susijusius, klausimus ir atlikti kūrybinę užduotį, atlikite pateiktas užduotis.

Kūrybinė užduotis.

Sukurkite dalykinio stiliaus tekstą – instrukciją, pagal kurią būtų galima sukurti Jūsų mokyklos tinklaraštį. Rašydami instrukciją panaudodami kuo daugiau įvairių dalyvių, nepamirškite pusdalyvių ir padalyvių formų.

Klausimai ir užduotys.

1

Nurodykite išvestinių veiksmažodžio formų darybos pamatą – pabraukite tinkamą formą.

Lauktumėte: a) laukti, b) laukia, c) laukė;

šauktų: a) šaukti, b) šaukia, c) šaukė;

lyjant: a) lyti, b) lyja, c) lijo;

s vaidomas: a) svaityti, b) svaido, c) svaidė;

branginsi: a) branginti, b) brangina, c) brangino;

išsvajotas: a) išsvajoti, b) išsvajojo, c) išsvajojo;

slysdamas: a) slysti, b) slysta, c) slydo;

sakiau: a) sakyti, b) sako, c) sakė;

mestelėjęs: a) mestelėti, b) mestelėja, c) mestelėjo;

rūšiuočiau: a) rūšiuoti, b) rūšiuoja, c) rūšiojo;

pirksiąs: a) pirkti, b) perka, c) pirko;

liaukis: a) liautis, b) liaunasi (liaujasi), c) liovėsi;

atiduosiančio: a) atiduoti, b) atiduoda, c) atidavė;

derėsis: a) darėtis, b) derasi, derėjosi;

svarstysimas: a) svarstyti, b) svarsto, c) svarstė;

išlaukdavus: a) išlaukti, b) išlaukia, c) išlaukė.

2

Išrinkite ir skyrium surašykite pateiktos ištraukos asmenuojamąsias, linksniuojamąsias ir nekaitomas veiksmažodžio formas.

Vežimėlio ratai klimpo į smėlį, kartais pašokdami ant pasitaikiusio akmens. Vyras tada tvirčiau įsikibdavo rankomis į vežimėlio kraštą. Moteris ėjo iš paskos truputį pasilenkusi, nes ji stūmė vežimėlį. Avietinė jos suknelė buvo labai graži. Kelelis leidosi žemyn, prie ežero, kuris didelis tįsojo, nusidriekęs iš rytų į vakarus. Tiesiai priešais riedantį vežimėlį, tik anoje ežero pusėje, lakstė vaikai, jie buvo nuogai nusirengę, puldinėjo į vandenį, o išlipę vėl pasileisdavo pakrante. Jų vaikiškas klyksmas ir juokas skardeno paežerę.

Buvo apie vidurdienį, saulė kybojo virš ežero, pušynas ant kalnelio mirgėjo spinduliais.

– Kur važiuosim? – paklausė moteris. – Tikriausiai nori į savo senąją vietą?

– Noriu. Iš ten viskas gerai matyti, visas ežeras. Pažiūrėk, kaip apšviesta sala, vanduo mirguliuoja, rodos, ji juda kartu su medžiais!

Suraukęs kaktą, prisidėjęs delną prie akių, vyras žiūrėjo į vandens skalaujamą salą. (Prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/tekstai/145-aputis-juozas/2760-juozas-aputis-zalias-laiko-vingis>).

Asmenuojamosios veiksmažodžio formos	Linksniuojamosios veiksmažodžio formos	Nekaitomosios veiksmažodžio formos

3

Naudodamiesi „Dabartinės lietuvių kalbos žodynu“ (el. versija: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>) parašykite veiksmažodžių leksines reikšmes. Kurių veiksmažodžių reikšmės jus nustebino?

Padarykite veikiamosios rūšies esamojo ir būtojo kartinio laiko dalyvių formas. Palyginkite jų rašybą.

Gležti, **glėžta**, gležo – „vysti, glebti; tižti, silpti“; **glėžtantis**, -i (**glėžtas**), sugležęs, sugležusi

gverti, **gvėra**, gvero –

žabalti, **žabąla**, žabalo –

knežti, **knežta**, knežo –

žalti, **žąla**, žalo –

klerti, **klėra**, klero –

sušlamti, **sušlāma**, sušlamo –

sušnarti, **sušnāra**, sušnaro –

skarti, **skāra**, skaro –

kežti, **kėžta**, kežo –

4

Parašykite pagrindinę formą, iš kurios padarytas dalyvis. Pasirinkite tris jūsų rečiausiai vartojamas dalyvių formas ir sugalvokite su jomis po palyginimą.

Spaudžiamas – **spaudžia**

šalantis –

pabalusi –

nušašęs –

grasinsias –

įdrėskusi –

bręstantis –

tesėsiantis –

sutresusi –

tęžtantis –

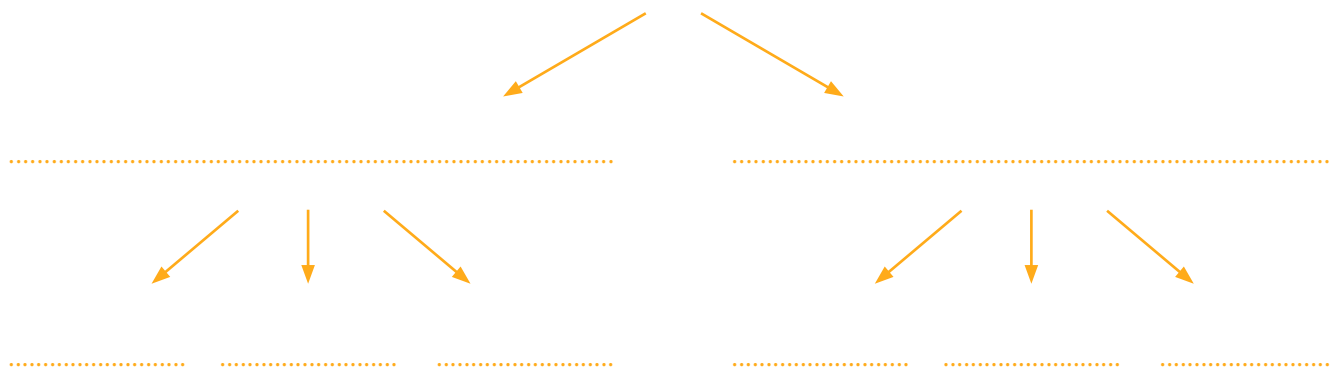
sukrešęs –

pasiryžęs –

Apibendrinamoji užduotis.

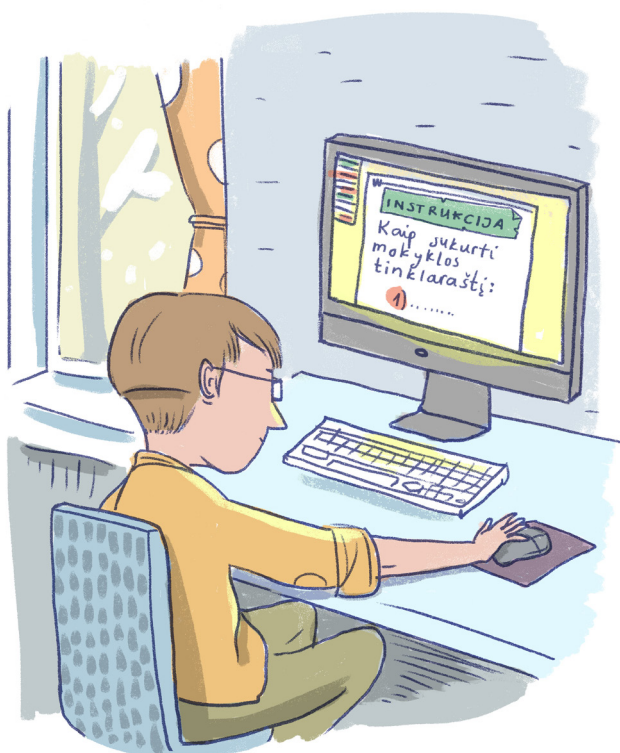
Užpildykite veiksmažodžio formų schemą – prie rodyklių parašykite tinkamas veiksmažodžio formas ir / arba jų pavadinimus.

Veiksmažodžio formos

Kūrybinė užduotis.

Sukurkite dalykinio stiliaus tekstą – instrukciją, pagal kurią būtų galima sukurti Jūsų mokyklos tinklaraštį. Rašydami instrukciją panaudokite kuo daugiau įvairių dalyvių, nepamirškite pusdalyvių ir padalyvių formų.

Ar pagalvojote, kokio pobūdžio tekstuose dažniausiai vartojami dalyviai?

Atlikta nemažai mokslinių tyrimų, rodančių, kad pirmiausia dalyviai gausiai vartojami dalykinio stiliaus tekstuose (plačiau žiūrėti: <http://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/publ/0235-716X/2002/1/L-106.pdf>). Prisiminkime, kad dalykinių tekstų yra įvairių. Mes juos dažniausiai rašome, kai turime informuoti, pranešti, aprašyti (pildome anketas, rašome biografiją, charakteristiką, įgaliojimą, pasiaiškinimą, referatą, kuriame anotaciją, recenziją, instrukciją, skelbimą, straipsnį, atpasakojame įvykį) arba kai reikia paprašyti, ką nors įtikinti, paveikti (rašome prašymą, gyvenimo aprašymą, rekomendaciją, motyvacinį laišką). Dalykiniai tekstai dažnai yra vieši, todėl jiems nebūdingos emocijos. (Prieiga per internetą: http://lietuviu7-8.mkp.emokykla.lt/lt/mo/zinynas/dalykinis_stilius/).

INSTRUKCIJA:

Atliekant užduotis jums pravers žemiau pateiktos nuorodos ir šaltiniai:

Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. (2006). Red. V. Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą : <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.

Prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/tekstai/145-aputis-juozas/2760-juozas-aputis-zalias-lai-ko-vingis>.

Prieiga per internetą: http://lietuviau7-8.mkp.emokykla.lt/lt/mo/zinynas/dalykinis_stilius/.

Žilinskienė Vida. Žodžių formų vartojimas lietuvių kalbos dalykinio ir publicistinio stilių duomenimis, 202. Prieiga per internetą: <http://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/public/0235-716X/2002/1/L-106.pdf>.